

فصلنامه رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی

License Number: 85625 Article Cod: SH20RQ49155 ISSN-P: 2676-6442

بررسی ابعاد حقوقی جرائم زیست محیطی

(تاریخ ارسال مقاله ۱۴۰۳/۰۷/۲۵ تاریخ تصویب ۱۴۰۳/۰۹/۲۳)

دکتر نرجس سادات توکلی افشار

پژوهشگر و مولف کتب حقوقی

چکیده

از آنجایی که محیط زیست یکی از اصلی ترین و مهم ترین میراث مشترک بشریت به شمار می آید و دائماً در معرض دستخوش خطرات و خساراتی قرار دارد که ممکن است اثرات ناشی از آن منافع و مصالح کلیه اعضای جامعه بین الملل را به خطر بیندازد. وجوب توجه به محیط زیست در مقابل اینگونه تهدیدها و این خطرات و هم چنین ازدیاد اتحاد و وحدت بین المللی و اهمیت حفاظت از محیط زیست برای بقا و ماندگاری جامعه بین الملل سبب شده تا حفاظت و حمایت از محیط زیست از تعهداتی به شمار بیاید که آثار نقض آن، علاوه بر اینکه به دولت صدمه دیده آسیب وارد می کند به دولت های دیگر نیز تسری پیدا کرده و جنایت بین المللی به حساب آید. حقوق محیط زیست به منظور حفاظت از محیط زیست و تأمین بهره‌وری بلندمدت از منابع طبیعی، در سطح بین‌المللی تنظیم شده است و دولت‌ها و نهادهای مرتبط مسئول اجرای آن هستند؛ با توجه به تعاریف فوق می توان به ماهیت حقوق محیط زیست پی برد و می توان آن را در زمره ی حقوق عمومی دانست زیرا، حقوق محیط زیست که عبارت است از آب، هوا، خاک و هر عاملی که مربوط حیات و زندگی موجود زنده می باشد. جرائم زیست محیطی که موضوع تحقیق ما می باشد میتوان به آلودگی های نفتی نام برد که در شمار مسائل بغرنج و حائز اهمیت زیست محیطی است و در نظام کنونی حقوق بین الملل به عنوان یک مسئله اساسی در خور توجه است که امروزه سهم بسزایی از اجرای سیاست های زیست محیطی مصروف رفتار و مدیریت آن می گردد.

واژگان کلیدی: جرم، محیط زیست، ریزو پلاستیک، آلودگی نفتی

بخش اول: مفاهیم

بند اول: مفهوم محیط زیست

عبارت «محیط زیست» از دو واژه «محیط» و «زیست» ترکیب شده است که لغت اول عربی و به معنای احاطه کننده میباشد و لغت دوم فارسی و به معنای حیات و زندگی میباشد؛ محیط زیست زمین یک جزء لاینفک و جدانشدنی حیات بشر به حساب می آید و لازمه سلامت و بقا بشر و یک وظیفه اصلی و ویژه هر دولت و کشوری محسوب می شود.

همچنین در تعریف دیگری محیط زیست یک هدیه و موهبت الهی در نظر گرفته شده که این هدیه از مجموع منابع، موجودات، شرایط هماهنگی که اطراف هر موجود زنده را در بر گرفته و احاطه کرده و نیز استمرار زندگی و حیات وابسته به آن است.

محیط زیست شامل تمامی عوامل طبیعی و انسانی است که بر روی زمین و در ارتباط با آن وجود دارد. این شامل هوا، آب، خاک، جانداران، گیاهان، جمعیت انسانی و تمامی عوامل دیگری است که می توانند تأثیر مستقیم یا غیرمستقیمی بر روی این محیط داشته باشند.

برخی از محققین فرانسوی حقوق بین الملل محیط زیست را اینطور تعریف میکنند: (مجموعه ای از قواعد حقوق بین المللی است که موضوع پیشگیری از آلودگی محیط زیست و هدف آن حفاظت از محیط زیست می باشد).

اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی: (حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات روبه رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی میشود. از این رو فعالیت های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملأزمه پیدا کند ممنوع است).

بند دوم: مفهوم آلودگی

آلودگی محیط زیست نقطه ثقل و اتصال حقوق بین الملل محیط زیست می باشند که این امر ممکن است گاهی به عنوان پیامدهای فعالیت های بشری باشد و این امر می تواند آثاری مخرب و تاثیرگذار در ورای مرزهای یک دولت داشته باشد.

در قوانین بسیاری از کشورها، حفاظت از محیط زیست و کاهش آلودگی محیطی به عنوان یکی از اصلی ترین وظایف دولت شناخته شده است. برای این منظور، بسیاری از کشورها قوانین و مقرراتی را در رابطه با حفاظت از محیط زیست و کاهش آلودگی محیطی تدوین کرده اند. در بسیاری از قوانین، مسئولیت حمایت از محیط زیست بر عهده دولت و سازمان های حکومتی است.

همچنین، در بسیاری از قوانین، شرکت ها و صاحبان کسب و کارها نیز مسئولیت پایش بر آلاینده های محیط زیست و کاهش آن را دارند. به این معنی که آنها باید در فعالیتهای خود، به حفاظت از محیط زیست توجه کنند و هرگونه آلودگی را به حداقل ممکن برسانند.

منظور از آلودگی عبارت است از فرآیندی که باعث افزودن مواد مضر یا کثیف به زمین، هوا، آب، محیط و غیره شده، به طوری که برای استفاده بهینه نامطلوب باشد. اصطلاح آلودگی و یا خسارت آلودگی، اغلب به جای خسارات زیست محیطی استفاده می شود، اما می تواند مفهوم گسترده تری داشته باشد.

بنابر تعریفی دیگر آلودگی عبارت است از :

۱. انتقال یا داخل سازی مستقیم و یا غیرمستقیم مواد یا انرژی توسط بشر به محیط زیست دریایی

۲. اثرات زیان آوری از طریق ایجاد خطر جهت منابع زیستی

۳. خطر برای سلامتی بشر

۴. ایجاد موانع در ارتباط با فعالیت های دریایی شامل ماهی گیری

۵. صدمات ناشی از استفاده از آب دریا و کاستن منابع تفریحی

بخش دوم : جرائم زیست محیطی

همانطور که می دانید محیط زیست میراث مشترک بشریت میباشد از این رو از حیث اهمیت یکی از زیر شاخه های حقوق بین الملل عمومی تلقی شده و حتی در مقطع ارشد و دکتری رشته ای را به این بحث اختصاص داده اند پس باید در این زمینه جرم انگاری شود و مجازات هایی نیز گذاشته شود هرچند که حقوق بین الملل محیط زیست جز حقوق نرم به حساب می آید .

جرم زیست محیطی در حقوق بین الملل عمومی به اعمالی گفته میشود که به دگرگونی و نابودی محیط زیست می انجامد . این اعمال غیر قانونی شامل محیط زیست حیات وحش ، تنوع زیست محیطی و منابع طبیعی میباشد که نهادهای بین المللی و سازمان ملل متحد درصد به رسمیت شناختن آنها و گذاشتن مجازات هایی در این خصوص میباشد .

۱. اعمال غیرقانونی نسبت به حیات وحش

۲. استخراج غیرقانونی معادن

۳. ماهگیری غیر قانونی

۴. قطع غیر قانونی درختان

۵. قاچاق حیوانات کم یاب و درختان

۶. آلودگی نفتی

۷. پلاستیک ها و ریزپلاستیک ها

۸. جرم ریختن زباله یا سوزاندن آنها

بخش سوم : ماهیگیری غیرقانونی

در هر کشوری اجازه صید به ماهیگیران و بازرگانان که در این خصوص مشغول به کار هستند داده میشود اما برای اینکه به اکو سیستم آسیبی وارد نشود یکسری قواعد و چهارچوب هایی وجود دارد به عنوان مثال قانونی در خصوص ماهیگیری غیرقانونی که نظارت بر آنها را کنترل میکند به خصوص سازمان های منطقه ای که در این خصوص نظارت خاصی انجام می دهد .

سازمان های منطقه ای عموماً برای حفظ صلح و امنیت و حل و فصل اختلافات بین المللی به روش مسالمت آمیز ، توسعه اقتصادی و مالی دولت های عضو قوانینی را نیز وضع نموده که یکی از آنها مدیریت در خصوص صید میباشد .

بخش چهارم :جرم ریختن زباله ها یا سوزاندن آنها

آلودگی های پلاستیکی، به مجموعه آلاینده های ناشی از تخریب و تجزیه ناپذیری مواد پلاستیکی در محیط زیست اطلاق می شود. پلاستیک ها به دلیل مقاومت، انعطاف پذیری، سبک وزنی و قابلیت تولید با قیمت پایین، در بسیاری از صنایع به کار می روند.

با این حال، مصرف بیش از حد پلاستیک، تخریب محیط زیست را به همراه دارد و زیستگاه های طبیعی و جانوران را تهدید می کند. آلودگی های پلاستیکی شامل آلودگی های هوا، آب، خاک و

غذا می شوند. مواد پلاستیکی با تجزیه ناپذیر بودن، در محیط زیست به صورت پخش شده و حتی با گذشت زمان بیشتر شده و به صورت میکروپلاستیک ها و نانوپلاستیک ها از بین نمی روند.

این آلودگی ها می توانند باعث مرگ جانوران دریایی و پرندگان شوند یا به عنوان آلودگی در زنجیره غذایی انسان نفوذ کرده و به سلامتی ما آسیب برسانند. برخی از راهکارهای کاهش آلودگی های پلاستیکی شامل کاهش مصرف پلاستیک، بازیافت پلاستیک ها، استفاده از جایگزین های قابل تجدید، تنظیم قوانین و مقررات برای محدود کردن تولید و مصرف پلاستیک و آموزش عمومی درباره ضرورت حفاظت از محیط زیست است.

اثراتی که پلاستیک ها و ریزو پلاستیک ها بر سلامتی انسان میگذارند همانند بقیه جرائم حائز اهمیت میباشد به عبارتی :

۱. التهاب: ریزپلاستیک ها می توانند در بدن التهاب ایجاد کنند که می تواند منجر به مشکلات سلامتی متنوعی مانند بیماری قلبی، دیابت و سرطان شود.
۲. اختلال در سیستم اندوکرین: برخی از نوع های ریزپلاستیک حاوی مواد شیمیایی هستند که می توانند تعادل هورمونی بدن را به هم بزنند و منجر به مشکلات رشدی و تولید مثلی شوند.
۳. آسیب دستگاه گوارش: ریزپلاستیک ها می توانند بافت روده ها را آسیب بزنند و منجر به مشکلات گوارشی متنوعی شوند.
۴. اثرات بر سیستم ایمنی: ریزپلاستیک ها می توانند بر سیستم ایمنی تاثیر بگذارند و بدن را در برابر عفونت ها و بیماری ها حساس تر کنند.
۵. تجمع در اعضا: ریزپلاستیک ها می توانند در اعضای مانند کبد، کلیه و ریه ها تجمع کنند و باعث صدمات طولانی مدت شوند.

ریزپلاستیک ها هم چنین می توانند از بدن مادر به اندام های جنین برسند. دانشمندان در بررسی جدیدی به این نتیجه رسیده اند که ریزپلاستیک ها می توانند از بدن مادر به اندام های جنین برسند و با توجه به پیامدهای منفی ریزپلاستیک های موجود در بطری های پلاستیکی، زنان باردار حتما باید از بطری های شیشه ای استفاده کنند. دکتر «لویزا کامپاگنولو» متخصص بافت شناسی و جنین شناسی در دانشگاه تورو رگاتا رم هشدار داد که شواهد فزاینده ای وجود دارد مبنی بر اینکه ریزپلاستیک ها و نانوپلاستیک ها به بافت انسان می رسند. پژوهش های پیشین نشان داده اند که ذرات میکروسکوپی ناشی از تجزیه پلاستیک می توانند در جریان خون انسان و حتی جفت قرار بگیرند شاید این از بین تمام جرائم زیست محیطی آسیب های فراوانی نیز میگذارد.

نتیجه گیری

از انجایی که اصول حقوق نرم بر توسعه ی حقوق بین الملل محیط زیست تاثیر بسزایی داشته اند، چنین اصولی می توانند تعهداتی سیاسی و اخلاقی بر عهده ی دولت ها قرار دهند که نهایتا می تواند به ایجاد یک موافقت نامه ی جدید منتهی شود.

پژوهش حاضر همانطور که انتظار می رفت موضوعی بخصوص و خردمندانه است. اگرچه تعهدات خاصی برای پیشگیری و منع و دفع پسماندها وجود دارد و هم چنین هرچند در مورد چگونگی پیشگیری از تاثیرات منفی پسماندهای پلاستیکی بر محیط زیست، رهنمودهای متعددی برای دولت ها وجود دارد اما تمامی این قواعد بع اندازه کافی هدف مورد نظر را محقق نمی کند. راه حل پیشنهادی برای برداشتن مقدار معینی از پسماندها پلاستیکی بر عهده ی دولت ها قرار داده شود.

کشورها و کسب و کارها می توانند به کمپین دریا های پاک و هم چنین تعهد جهانی اقتصاد پلاستیک جدید بپیوندند تا تعهدات بلندپروازانه ای را برای مبارزه با همه جنبه های زباله های دریایی و آلودگی بدهند. افراد هم چنین می توانند برای کاهش ردپای پلاستیکی خود تعهد دریا های پاک را بپذیرند.

کمپین دریا‌های پاک UNEP بزرگترین و قدرتمندترین ائتلاف جهانی است که وقف پایان دادن به آلودگی پلاستیکی دریایی است. دنیای ما به ویژه دنیای آبی ما، غرق در آلودگی پلاستیکی است. از عمیق ترین گودال اقیانوسی تا بلندترین نقطه کوه، از ریزترین ذره میکروپلاستیک ها تا درشت ترین بطری، آلودگی پلاستیکی یک تهدید رو به رشد است.

منابع و مأخذ

۱. مشهدی، علی، ۱۳۹۰، ترمینولوژی حقوق محیط زیست، چاپ ۴، تهران، انتشارات خرسندی
۲. هنری، مرتضی، محیط زیست و توسعه، مجله محیط زیست، شماره ۳
۳. حسینی، سید محمد؛ محمدی، مهرداد. واکاوی حق بشر بر محیط زیست. مطالعات حقوق بشر اسلامی، بهار و تابستان ۱۳۹۶
۴. کیس، الکساندر ۱۳۷۹، مقدمه ای بر حقوق بین الملل محیط زیست. حسینی، سید محمد؛ محمدی، مهرداد. واکاوی حق بشر بر محیط زیست. مطالعات حقوق بشر اسلامی، بهار و تابستان ۱۳۹۶، ترجمه حبیبی، محمد حسن، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول.
۵. دل وکیو، ۱۳۸۰، فلسفه حقوق، ترجمه جواد واحدی، نشر میزان
۶. جعفری لنگرودی، ۱۳۶۲، مقدمه عمومی علم حقوق، انتشارات گنج دانش
۷. کاتوزیان، ناصر، ۱۳۶۵، فلسفه حقوق، انتشارات به نشر، جلد اول
۸. کیس، سند، لائیک، ۱۳۸۴، ترجمه حسن حبیبی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد ۱
۹. غریبه، علی ۱۳۹۰، محیط زیست در نظم حقوقی کنونی، نشریه فضای جغرافیایی
۱۰. تقی زاده انصاری، مصطفی، فائقی زاد، مونا، ۱۳۸۹، مسئولیت بین المللی دولتها در حفاظت از محیط زیست، فصلنامه راه و کالت، شماره ۴، پاییز و زمستان
۱۱. دانش پژوه، ۱۳۸۹، مقدمه علم حقوق با رویکرد به حقوق اسلام و ایران، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی
۱۲. جوانبخت، مسعود. ۱۳۹۹. زباله های پلاستیکی و آلودگی های نفتی؛ دو آلاینده مهم زیست محیطی در خلیج فارس. طب دریا
۱۳. فتایی، ابراهیم، نادری، غلامرضا و همکاران، مقدمه ای بر شناخت محیط زیست، ۱۳۸۶، انتشارات مهد تمدن
۱۴. بهرامی احمدی، حمید، ۱۳۹۰، «تحول جهانی مبنای مسئولیت مدنی به سوی مبنای نفی ضرر»، مجله ی دانشکده ی حقوق و علوم سیاسی، دوره ی ۴۱، شماره ۲
۱۵. مختاری. مهدی. ۱۴۰۰ مدیریت پسماندها.

۱۶. پیرامون مقدم، شادی، کارخانه یوسفی، مهدیه. ریزپلاستیک ها در محیط زیست دریا.

فصلنامه علمی بسپارش. Apr ۲۰۱۲.

۱۷. حناپی، پریچهر. صادقی نیا، هانیه. ۱۴۰۰ بررسی آلودگی ها پلاستیکی و میکروپلاستیکی و

اثرات آنها بر سلامت انسان..نشر نوروزی

۱۸. کرمی، دکترافشین. رویکردی نظری به مساله تخصیص مشترکات جهانی. پژوهشنامه

اندیشه معاصر. ۲۰۱۹